

LITERKA

Informační zpravodaj Památníku písemnictví na Moravě

Květen/2025

Milí čtenáři Literky,

výstavní sezona je v Památníku v plném proudu! Před časem jsme přijali kurátorskou strategii připravit na hlavní výstavní čas vždy obdobnou kombinaci výstav: jednu autorskou zaměřenou na literárně historické téma (jímž letos je, jak jistě již víte, čtenářství a jeho vliv na vývoj knižní kultury), kterou doplní kombinace dvou výstav výtvarných. Jsem moc rád, že se i letos podařilo naši předsevzatou doktrínu naplnit. S polovinou května přichází do Památníku výstava s názvem Harmonie paradoxu, prezentující díla mnohostranného třebíčského výtvarníka Zdeňka Šplíchala – žáka a přítele Ladislava Nováka, Jiřího Valocha či Igora Zhoře. Již tento letmý výčet významných bližních naznačuje, že půjde o tvorbu veskrze současnou, částečně experimentální a nepostrádající duchovní přesahy. Mohu-li si dovolit osobní komentář, příprava této výstavy byla velmi příjemným zážitkem, a to jak díky kontaktu s autorem, tak i díky spolupráci s externím kurátorem – historikem umění a nesmírně milým člověkem Ivo Binderem, jemuž bych chtěl i touto cestou poděkovat. Druhá výstava bude zahájena v polovině června – půjde o grafiky předního českého tvůrce a dlouholetého pedagoga AVU Ladislava Čepeláka, od jehož narození uplynulo v minulém roce 100 let. Čepelákova tvorba vychází sice z konkrétních motivů přírody a krajiny, láme se však do abstrakce odkazující ke krajinám vnitřním. I proto obě výstavy dobře ladí dohromady, nenechte si je ujít!

Krásné podletí přeje Jiří David

VERŠE MĚSÍCE

Radek Malý

odejít do ticha trhlinou v ohradě.
v ohradě bez koní. v ohradě šera.
a chvíli nevědět – to v každém případě.
odejít trhlinou. octnout se včera.

(ze sbírky Světlopláš, Host 2014)

3 OTÁZKY PRO MARTINA DROZDU

Období 18. a 19. století se věnujete jako historik a také jako knihovědec, čím je pro Vás badatelsky přitažlivé?

Je to velmi zvláštní období, které je nám z jedné strany relativně blízké, protože to není zas tak dávno, vždyť kolik lidí dnes žije v domech z 19. století, z druhé je nám ale zároveň hodně vzdálené, např. způsobem myšlení nebo náplní práce. Toto téma mě jako historika i knihovědce zajímá především v souvislosti s dějinami venkova. Na venkově tehdy žila většina obyvatel Moravy, a i když se k venkovu zachovalo značné množství nejrozličnějších pramenů, zdaleka ne všem byla věnovaná dostatečná pozornost. Venkovská společnost byla v 18. a 19. století velmi specifická a právě v tomto období vytvářela naprosto jedinečnou podobu každodenního života a svébytné lidové kultury. A postupné pronikání do tohoto světa a neustálé objevování nových, často překvapujících skutečností je pro mě asi tím, proč mě tolik badatelsky láká.

Vaše květnová přednáška v Památníku byla věnována dřevorezům v kramářských tiscích, můžete téma trochu přiblížit?

Kramářské tisky byly drobné sešitky, které obsahovaly zpravidla text nějaké písně nebo modlitby a zhruba mezi lety 1780–1870 byly velmi populární. Jejich součástí byla většinou také dřevorezová ilustrace na titulní straně. Různých dřevorezů se na nich nacházely tisíce. Tyto dřevorezy měly několik funkcí, z nichž hlavní byla ta reklamní. Esteticky líbivé obrázky měly zlepšit odbyt kramářských tisků, zároveň ale umožňovaly často žánrově zařadit i obsah tisků. Užívání dřevorezů k výzdobě kramářských tisků se navíc v jednotlivých tiskárnách značně lišilo, a tak se vedle sebe v kramářské produkci v polovině 19. století nacházely jak dřevorezy s moderními tématy, tak otisky renesančních štočků, které byly v té době používány už téměř tři sta let. Svými motivy a způsobem zpracování jsou krásným dokladem staré knižní kultury v lidovém prostředí a představují také důležitý nástroj k identifikaci místa, kde byly konkrétní tisky vytisknuty, pokud na nich není uvedeno impresum.

Vzpomenete si na svou první přečtenou knihu? A co máte právě rozečteno?

Myslím, že mou první přečtenou knížkou byla pohádka *Šnek Flek a skřítek Vítek*, kterou jsem dostal v 1. třídě na konci školního roku. V současné době jsem jednu knihu právě dočetl, je jí poslední román Jiřího Hájčka *Drak na polní cestě*.

Mgr. Martin Drozda, Ph.D., pracuje jako vědecký pracovník odboru Rukopisů a starých tisků v Moravské zemské knihovně v Brně. Ve svých výzkumech se zabývá dějinami moravského venkova v 18. a 19. století a historií produkce kramářských tisků.

200 LET OD NAROZENÍ VOJTĚCHA SLOUKA

Dne 15. května 1825 se do rodiny kováře Františka Slouka v Žabčicích narodil syn Jakub, pozdější rajhradský benediktin přijmuvší řádové jméno Vojtěch. Sluší se připomenout, že do širšího rodinného okruhu patří také nosislavský evangelický písmák a „venkovský intelektuál“ Ondřej Slouk, jenž po sobě zanechal řadu zápisků reflektujících například napoleonské války. Nadaný Jakub se otcovskému řemeslu nevěnoval – odešel do Brna na tzv. normální školu, po jejím absolvování v roce 1843 prošel podučit-

telskými místy v několika jihomoravských obcích. V roce 1846 však oslovil rajhradského probošta Viktora Schlossara s žádostí o vstup do kláštera, následujícího roku proběhla jeho oblačka a přijetí do noviciátu. Coby benediktinský mnich se Vojtěch začal věnovat studiu bohosloví a roku 1860 byl vysvěcen na kněze. Většinu života pak strávil v duchovenské službě v Rajhradě, Opatovicích nebo Ostrovačicích. Vedle tohoto životního poslání byl však mužem mnoha řemesel a zálib – maloval nástěnné obrazy i fresky, věnoval se kaligrafii, hudbě a dokonce i vyšívání liturgických textilií. Dnes si jej však připomínáme nejvíce jako amatérského hodináře, mechanika a kartografa, a to díky dvěma dílům, jež můžeme obdivovat v rajhradské knihovně – mechanickému globu a tzv. světovým hodinám měřícím čas vedle Rajhradu současně na dalších dvanácti místech světa. Návštěvníci Památníku zřejmě již obě tyto památky dostatečně znají, nebudeme je tedy nyní znovu podrobně popisovat. Zato však je třeba zmínit, že v souvislosti se Sloukovým výročím se na tato jeho díla upřela nová pozornost badatelů, konkrétně Radima Himmlera, Evy Novotné a Radomíra Uhra. Z jejich výstupů alespoň několik postřehů: světové hodiny vznikaly v době, kdy ještě neexistoval pásmový čas, Slouk si tedy musel dopočítávat časovou odchylku podle reálné geografické vzdálenosti a hodiny tedy ukazovaly skutečný sluneční čas v daných místech. A podobný postřeh stran globu: zdá se, že je odhalen Sloukův zdroj kartografických informací: byl jím patrně Stielerův Atlas, který ve Sloukově době představoval kartografickou novinku a nacházel se v rajhradské mapové sbírce.

BRNĚNSKÁ MUZEJNÍ NOC 2025

Květnové dny bývají již tradičně oslavou umění v mnoha kulturních institucích a pamětihodnostech. Zpřístupnění mnohých památek po setmění dodává nejen památkám, ale i kulturním obdivovatelům více tajemnosti a osobité atmosféry. Nejinak tomu bylo i letos, kdy své brány „nočním“ návštěvníkům otevřel v sobotu 17. května Památník písemnictví s výstavním i bohatým doprovodným programem. Kromě stálé expozice bylo možné zhlédnout aktuální výstavy Homo legens – Člověk čtoucí. Knihy a jejich čtenáři v proměnách staletí a Zdeněk Šplíchal: Harmonie paradoxu – malby, grafiky,

objekty. Tematicky se letošní program vztahoval ke knižní kultuře, a proto v benediktinské knihovně knihovníci představili tzv. 10 NEJ rajhradské knihovny. Barokní knihovna ožila také hudbou, kterou si návštěvníci mohli vyslechnout v podání kytaristy Lukáše Herůdka a houslisty Pavla Popelky. Knihařské a tiskařské umění doplňovaly v refektáři aktivity spojené s představením tiskařského lisu tiskařem Romanem Prokešem a s ukázkami knihvazačství v podání knihařky Barbory Keselé. Také menší návštěvníci se mohli seznámit s Kašpárkem ve světě knih v dětské herně a vyzkoušet si mnohé výtvarné i psací dovednosti. Děkujeme všem za návštěvu, milá setkání a těšíme se na další ročník, opět v hojném počtu! (mš)

ZRCADLA SKRYTÉ PAMĚTI MORAVY

V pondělí 19. května se porota literární soutěže sešla, aby vybrala deset nejlepších textů letošního ročníku. Úkol to nebyl jednoduchý, soutěžící ze všech krajů republiky, s výjimkou Plzeňského, téma „Zrcadlo“ zaujalo a počtem přihlášených příspěvků překonal letošní ročník všechny dosavadní. Odborná porota, v níž zasedla Olga Jeřábková, Romana Dominika Hrbatová, Anežka Soukupová, Jiří David a Tomáš Jeřábek, hodnotila celkem 255 textů, 147 v I. soutěžní kategorii a 108 textů ve II. kategorii. Deset finalistů se poprvé představí na vyhlášení výsledků literární soutěže, které se bude konat v Památníku ve čtvrtek 19. června od 15 hod. Hosté se mohou těšit na ukázky z oceněných textů v podání mladých literátů, součástí programu bude také hudební vystoupení cimbalistky a písničkářky Frídy Oratorové. V závěru bude vyhlášeno téma jubilejního 20. ročníku Skryté paměti Moravy, takže si účastníci setkání mohou rovnou odnést novou přihlášku a o prázdninách hledat inspiraci k tématu. Slavnostním odpolednem provede moderátorka Monika Brindzáková.

(ap)

WORKSHOP

STŘEDOVĚKÁ ILUMINACE NA PERGAMENOVÉ ZÁLOŽCE

V sobotu 28. června si v Památníku můžete pod vedením Jany Srnkové, odborné knihovnice a zkušené iluminátorky, vyrobit vlastní pergamenovou záložku s motivem z Antifonáře Elišky Rejčky. Používat se bude ušlechtilé plátkové zlato a kvašové tempery.

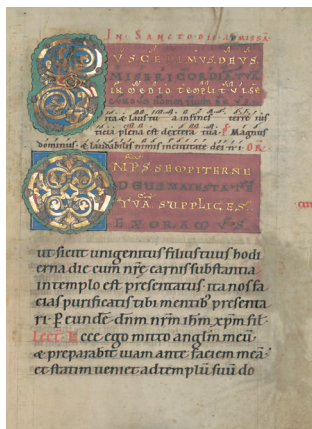
Kapacita dílny je omezena na 20 osob, rezervace je proto nutná: j.srnkova@muzeumbrennska.cz. Začátek workshopu ve 14 h, délka trvání 120 minut. Vstupné 200 Kč. (js)

KNIHOVNÍKEM NA ZKOUŠKU

V květnu proběhlo pilotní testování nového edukačního programu Knihovníkem na zkoušku, který je určen primárně žákům 1. stupně základních škol. Program je založen na hravých a kreativních samostatných i skupinových aktivitách. Na úvod se účastníci programu seznámí s pojmy knihovna, muzeum, klášter a kulturní památka. Následně se dozví, kdo je to knihovník a pomocí pohybové aktivity si vyzkouší, co vše práce knihovníka obnáší. Dále si povídáme o rozdělení knihoven, čím se jednotlivé knihovny od sebe liší a které knihy tam můžeme najít. Žáci také pracují s konkrétními vybranými knihami, u kterých vytváří katalogizační záznamy. V další části programu si žáci pomocí čteného textu a vlastní představivosti nakreslí benediktinskou knihovnu. Následně se do knihovny přesouváme a podrobněji se s ní seznamujeme. Na závěr programu žáci obdrží certifikát Mladého knihovníka. Kromě edukačního programu, který bude v nabídce celoročně, proběhne také několik speciálních doprovodných programů pro rodiny s dětmi a zájmové skupiny. Edukační program finančně podpořilo Ministerstvo kultury z dotačního programu Podpora výchovně vzdělávacích aktivit v muzejnictví. (jsd)

Tvorba středověkého rukopisu se doza-
jista neobešla bez inkoustu. Jedná se
o tekutinu obsahující pigment nebo bar-
vivo. Pro hlavní text se nejčastěji užíval
černý inkoust, pro zvýraznění pak čer-
vený. Černý inkoust získával svou barvu
dvěma způsoby – použitím uhlíku nebo
reakcí železité soli s taniny. Uhlíkový
inkoust vznikl smícháním lampové čer-
ni, tedy sazí sbíraných na předmětech
částečně překrývajících hořící lampu,
s arabskou gumou (klovatinou
z akácie). Ve střední Evropě se mís-
to arabské gumy často používal

i levnější višňový nebo třeshňový klejotok. Inkoust s uhlíkem má dobrou
světlostálost a vydrží pořád černý. Železitý inkoust se připravuje ze zelené
skalice (síran železnatý) a duběnek (háčky, které na dubech tvoří hmyz –
žlabatka dubová) nebo zelených ořechových slupek, které obsahují taniny
a kyselinu gallovou. Tento inkoust má časem sklon ke korodování, mění bar-
vu z černé na hnědou. Může to zajít tak daleko, že v pergamentu nebo v papí-
ře zůstanou jenom dírký ve tvaru písmen. I v rámci stejného rukopisu lze díky
změně barvy inkoustu poznat, které stránky byly vnějším vlivům vystaveny
častěji nebo déle. Rudý inkoust, používaný na rubriky, nejčastěji obsahoval
minium, neboli suřík. Připravoval se pražením olovnaté běloby získávané
z povrchu olovených plátů, jejichž koroze se urychlila pomocí octových vý-
parů a oxidu uhličitého. Kromě černých a červených inkoustů se k psaní ve
velice vzácných rukopisech objevuje také zlatý a stříbrný inkoust, ve formě
mušlového zlata a stříbra. Často se tento inkoust obsahující kovový prášek
v arabské gumě používal na fialový pergamen, aby písmena na
stránce svítila. Zlaté písmo zůstává pořád stejné, stříbro časem za-
jde až zčerná. Použití všech čtyř jmenovaných barev inkoustů je
možné sledovat také v Misálu R 396 z Knihovny Benediktinského
opatství Rajhrad, stříbrné písmo na růžových plochách je zašlé
a černý hlavní text místy zhnědl, z čehož lze soudit, že se jednalo
o železitý inkoust.

(js)

Muzeum Brněnska
Památník písemnictví
na Moravě

jihomoravský kraj

Literka,
Informační zpravodaj Památníku písemnictví na Moravě
Klášteř 1, 664 61 Rajhrad, e-mail: literka@mbrn.cz
Odpovědný redaktor: Jiří David
Texty: Jiří David, Andrea Procházková, Miroslava Šudomová, Jana
Smková, Šárka Dudková
Vychází jedenáctkrát ročně, č. 5, ročník 19
Muzeum Brněnska, příspěvková organizace, IČ: 00089257